

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Wijfjes, Huub, *VARA. Biografie van een omroep* (Amsterdam: Boom, 2009, 639 blz., ISBN 978 90 8506 654 5).

Door de lawine aan nieuwe media-ontwikkelingen en het afsluiten van het klassieke, analoge omroeptijdperk lijken radio en televisie stilaan ‘oude’ media, wat leidt tot toenemende historische reflectie. Ook de vieringen van 75 jaar radio en van 50 jaar televisie in Europa zorgden het voorbije decennium voor een toenemende interesse in het omroepverleden. Vaak resulteerde dit in journalistieke, overdadig geïllustreerde en nostalgische overzichtswerken, niet zelden uitgegeven door de omroepen zelf. De academische reflectie volgde meestal met enige vertraging en probeerde de anekdotiek te overstijgen door in te gaan op achterliggende thema’s en spanningvelden in de evolutie van radio en televisie. Huub Wijfjes voegt hier een mooi boek aan toe. Zijn biografie van de VARA is een aantrekkelijk, leesbaar en mooi geïllustreerd boek geworden. Goedgekozen illustraties maken het nauwgezet gereconstrueerde ‘levensverhaal’ aanschouwelijk, wat nuttig is bij een onderwerp waar het visuele zo belangrijk is. De geïnteresseerde lezer kan dit stilstaande beeldmateriaal trouwens aanvullen met beeld- en geluidsfragmenten op de bijhorende website biografie.vara.nl. Door deze audiovisuele ondersteuning komt het boek zeker tegemoet aan de wensen van een niet-academisch lezerspubliek.

Daarnaast biedt Wijfjes echter ook een gedegen historisch overzichtswerk voor een meer gespecialiseerd publiek. In dit omvangrijke boek vertelt hij chronologisch het verhaal van de ‘rode’ omroepvereniging VARA (Vereniging van Arbeiders Radio Amateurs), vanaf het ontstaan in de jaren twintig tot in de huidige gecommercialiseerde en competitieve omroepmarkt. Hij weeft daarbij informatie uit uiteenlopende bronnen en over diverse aspecten van het omroepwezen tot één coherent verhaal. Dit is het verhaal van één omroepvereniging, in haar institutionele, politieke, economische, organisatorische en inhoudelijke aspecten. Het is ook het verhaal van het unieke, verzuilde Nederlandse publieke omroepbestel, verteld vanuit het standpunt van één speler in dit complexe schaakspel. Als ‘rode’ omroepvereniging illustreert de VARA de nauwe verbondenheid tussen omroep en samenleving, die in Nederland niet op nationaal maar vooral op levensbeschouwelijk en politiek niveau georganiseerd werd. De Nederlandse

publieke omroep moest vanaf het begin, zoals elders, de verschillende maatschappelijke standpunten weerspiegelen, maar dit gebeurde niet binnen één nationale omroep zoals in de meeste andere Europese landen. Het systeem van omroepverenigingen bracht geheel eigen, organisatorische en programmatorische problemen met zich mee, maar het cultiveerde ook een nauwe betrokkenheid van luisteraars en kijkers bij ‘hun’ omroep. Zoals Wijfjes gedetailleerd beargumenteert, vormde de VARA een ‘rode familie’ via haar programma’s maar ook via ledenbladen en bijeenkomsten. Het verhaal van de VARA illustreert ook de spanningen tussen de omroep en de politiek die er – zich goed bewust van de impact van het medium – controle op wilde uitoefenen. De wisselende en regelmatig gespannen verhouding tussen de VARA en de Nederlandse socialistische partijpolitiek is tekenend voor de verschillende logica’s tussen beide sferen. Zo was het vaak zoeken naar een manier om socialistische thema’s te verwerken in programma’s die een breed publiek konden aanspreken, of om een boodschap uit te dragen en tegelijk het publiek te vermaken. Thema’s die het actuele (publieke) omroepdebat domineren blijken zo van alle tijden: al in de vroege radiojaren was er discussie over het goede evenwicht tussen informatie en ontspanning, tussen verheffing en het tegemoet komen aan de brede publiekssmaak. Het idealisme en de culturele emancipatiedrang van de vroege omroepmedewerkers botsten al snel met de voorkeur van hun publiek voor volks vermaak.

De synthetiserende, verhalende vertelstijl die al het bronnenmateriaal samenbrengt, draagt bij tot de leesbaarheid van het boek dat ondanks de veelheid aan feitelijke informatie toch boeiend blijft. Wie echter een doorgedreven ‘dissectie’ van de VARA verwacht, een door theoretische of thematische denkkaders gedreven analyse, blijft wat onbevredigd. Bovendien ligt de klemtoon vooral op de institutionele en politieke geschiedenis, die het gemakkelijkst valt te reconstrueren aan de hand van archiefmateriaal. Een geschiedenis van binnen- of onderuit, verteld vanuit het standpunt van programma’s en de alledaagse beleving van omroepmedewerkers, valt veel moeilijker te schrijven, onder meer door de gebrekkige bewaring van (vroege) programma’s en documenten. Radio en televisie – en dan vooral de meer ontspannende programma’s – werden immers lang als te ‘triviaal’ beschouwd voor historische reflectie, waardoor waardevol materiaal (zoals de banden met de opnames van *Ja Zuster, Nee Zuster*) verloren ging. Wijfjes benadrukt terecht het belang van radio en televisie voor en over ‘gewone mensen’, met programma’s zoals het hoorspel *De Familie Doorsnee* of de sitcom *Zeg ’ns*

AAA. Ondanks de oriëntatie op een specifieke doelgroep gingen deze en andere programma's en figuren (denk aan de Willem Ruis Show en Kinderen voor Kinderen, aan Rudi Carell, Mies Bouwman en Sonja Barend of recenter Jack Spijkerman en Paul de Leeuw) deel uitmaken van het Nederlandse collectieve geheugen. Wat in de ogen van sommigen misschien triviaal kan lijken, maakt dus wezenlijk deel uit van de recente Nederlandse cultuurgeschiedenis.

Alexander Dhoest, Universiteit Antwerpen

Webrecensie BMGN – LCHR 126:4 (2011)

Winter, Dick de, **Ab Menist. Revolutionair-socialistisch vakbondsleider, politicus en verzetsstijder** (Delft: Eburon, 2010, 244 blz., ISBN 978 90 75972 359 7).

Het werk *Ab Menist. Revolutionair-socialistisch vakbondsleider, politicus en verzetstrijder* geeft een beeld van de revolutionair-socialistische (vak)beweging in Nederland tijdens het interbellum, aan de hand van het leven van de lokale, Rotterdamse vakbondsleider Ab Menist (1896-1942). Dat perspectief lijkt voor sommigen misschien wat minimaliserend, maar dat is het zeker niet. Menist was tijdens een groot deel van het interbellum immers secretaris van de Rotterdamse afdeling van het Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS). Het NAS was in 1893 opgericht op aanraden van de Tweede Internationale, de overkoepelende internationale van de socialistische partijen overal ter wereld, en had als initiële bedoeling zo veel mogelijk Nederlandse politieke en syndicale of vakbondsorganisaties te verenigen, zonder zich zelf op het politieke ijs te wagen. Na de oprichting van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) één jaar later, koos het NAS gaandeweg voor een revolutionair-syndicale koers. In 1896 werd de SDAP daarbij afgestoten. Eén jaar later werd in Rotterdam het eerste Plaatselijk Arbeids Secretariaat opgericht, waarvan Menist in het interbellum dus secretaris was. Het NAS werd later overvleugeld door het sociaal-democratische Nederlands Verbond van Vakverenigingen, maar het bleef een syndicale factor van belang.

Die syndicale context zegt lang niet alles over Ab Menist. Menist was immers net zo goed actief in het kluwen van al dan niet revolutionaire jongerenorganisaties, politieke partijen en werklozen- en antifascistische organisaties die de periode tussen de beide wereldoorlogen rijk was. Het lijkt wel of Ab Menist, geboren in een orthodox-joodse familie en van beroep metselaar en diamantslijper, steevast opteerde voor de – althans